

MALMÖ HÖGSKOLA

Ska barnen vara ”med” i barnidrotten? Barnkonventionens dag 20 november

Michel Devillaz BRIS

Kristin Fransson Idrottsvetenskap, Malmö högskola

Isabella Grujoska Idrottsvetenskap, Malmö högskola

Barn är en självklar – och övervägande – del av idrottsrörelsen i de nordiska länderna. Idrott är bra för barn på många olika och högljutt proklamerade sätt. Det pratas mindre och tystare om hur barn kan fara illa i idrottsliga sammanhang. Det handlar om att pressen på att prestera idrottsligt eskalerar, samtidigt som idrotten som lek får stå tillbaka. Det handlar om att vuxna inom idrotten inte sällan utnyttjar sitt övertag över barn till att förnedra, förtrycka, och ibland sexuellt utnyttja dem. Det handlar om att idrottsmiljöer för barn inte optimeras för sitt ändamål.

För att komma till rätta med de här frågorna, elitiseringen av barn- och ungdomsidrotten, sexuellt utnyttjande inom idrotten, att inte ha barnets bästa för ögonen i alla lägen, krävs i första hand en rejäl medvetandegörandeprocess. I sin artikel om Barnkonventionen och idrottsrörelsen pekar Michel Devillaz, Kristin Fransson och Isabella Grujoska på avsaknaden av konventionen och dess explicita krav på barnorientering i det svenska Riksidrottsförbundets styrdokument. De föreslår att Barnkonventionen blir en del av alla utbildningar inom idrottsrörelsen, och att man inför både sociala bokslut och kvalitetskontroller för att komma till rätta med situationen.

”Jag får nästan aldrig spela.
När vi toppar laget är jag aldrig med.
Förra matchen toppade vi från start”
(pojke 13 år).

Medan idrotten för många kan betyda såväl glädje som kamratskap och social träning, kan den tyvärr för andra vara kränkande och leda till bristande självkänsla. På BRIS hemsida[1] kan man läsa starka berättelser om mobbning, träningshets och selektering inom barn- och ungdomsidrotten. Vi vill med denna artikel lyfta fram och belysa barns rättigheter, hinder inom idrotten och rättigheternas betydelse för barnidrottens utveckling.

En betydelsefull dag!

Den 20 november 1989 var en historisk dag för världens 2 miljarder barn. Då antog FN:s generalförsamling konventionen om barnets rättigheter, som nu är en internationell, juridiskt bindande konvention. Kränkningar av konventionen förs dock inte upp i en internationell domstol. Det handlar mer om att utveckla en moraluppfattning om hur barn ska behandlas. Regeringar som ratificerat Barnkonventionen måste respektera den och rapportera om vad de gjort för att implementera rättigheterna. Eventuella sanktioner stannar dock vid påtryckningar från FN:s barnrättskommitté. I Barnkonventionen samlas samtliga rättigheter som gäller för alla barn och ungdomar upp till 18 år. Även i Sverige, som 1990 var ett av de första länderna att ratificera konventionen, har alla barn rätt till exempelvis utbildning, att uttrycka sina åsikter och att ha fritid. De har också rätt att slippa diskriminering, övergrepp och andra kränkningar. Sverige ska se till att barnens rättigheter inte glöms bort utan respekteras överallt i samhället, varje dag. Detta gäller även idrottsrörelsen, inte minst viktigt med tanke på att många barn och ungdomar sysslar med organiserad idrott under stora delar av sin uppväxt.

Men innan vi belyser rättigheternas betydelse i relation till idrotten vill vi beskriva konventionens struktur och förankring i allmänhet.

Barnkonventionens struktur och dess förankring i Sverige

Konventionen består av 54 artiklar^[2] och bygger på fyra viktiga grundprinciper: Diskrimineringsprincipen är ett förbud mot diskriminering och säger att alla barn är lika värda samt har samma rättigheter (artikel 2). Principen om barnets bästa finns reglerad i artikel 3 som säger att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Principen om rätten till liv handlar om rätten till liv och utveckling så att barns grundläggande behov blir tillfredsställda (artikel 6). Principen om rätten att uttrycka sina åsikter säger att barn har rätt att bli lyssnade på och föra sin egen talan (artikel 12).

Sveriges riksdag antog 1999 en nationell strategi för att öka kunskapen om Barnkonventionen och bidra till att ett barn- och ungdomsperspektiv lyfts fram i all verksamhet som rör barn. Visionen i strategin är att skapa ett Sverige som är än mer anpassat för barn. Samtidigt visar en undersökning från Socialdepartementet att 8 av 10 svenskar har liten eller ingen kunskap om FN:s Barnkonvention och dess betydelse i barns och ungdomars vardag.^[3] Den största utmaningen är därför att förändra vuxnas attityder till barn så att de verkligen lyssnar på dem, respekterar deras åsikter och tar till sig deras förslag.

Synen på barn har genomgått stora förändringar under senare år. Förr refererade man ofta till barnets bristande erfarenheter och kunskaper. En ny och mer positiv syn framställer idag ett barn som en unik, autonom och kompetent individ med framför allt möjligheter i stället för begränsningar. Förståelse, tolerans och demokrati har ersatt de moraliserande, intoleranta och auktoritära förhållningssätt som kan vara förödande för ett barns självkänsla och livskraft. Den nya synen på barn avspeglar sig i Barnkonventionen som bygger på jämlikhet och lyhördhet och slår fast barnets fulla människovärde. Men detta glömmet vi vuxna alltför ofta.

Inom BRIS pratas det om vikten av att ha ett barnperspektiv. Vad innebär då begreppet barnperspektiv? Vad krävs av vuxna för att barn ska få inflytande och vara delaktiga? Hur kan vuxna veta om de tolkar barnets intentioner med utgångspunkt från barnets perspektiv? Begreppen barnperspektiv och barnets bästa, som används i barnkonventionen, är inte entydiga. En betydelse av begreppen kan vara att försöka se och förstå tillvaron med ett barns ögon och utifrån detta göra en bedömning av barnets situation samt medverka till en förändring. Det krävs då av vuxna att barn ges möjlighet att förmedla upplevelser, erfarenheter, tankar och känslor. Vuxna bör ha ett barnperspektiv, respektera barnets värld och sammanhang, förstå barns behov samt hitta ett förhållningssätt till det. Barn tänker inte som vi vuxna och inte alltid som vi vuxna tror att de gör. Astrid Lindgren, en förebild när det gäller barnperspektiv, skrev 1939 i Dagens Nyheter att:

Det är inte lätt att vara barn! Det är svårt, väldigt svårt. Det innebär att man måste lägga sig, stiga upp, klä på sig, äta mat, borsta tänderna och snyta sig när det passar dem stora, inte när det passar en själv. Det innebär vidare att man utan att klaga måste åhöra de mest personliga anmärkningar från envar vuxens sida beträffande ens utseende, hälsotillstånd, gångkläder och framtidsutsikter. Jag har ofta undrat vad som skulle hända om man började behandla dem stora på samma sätt.[4]

Ett barn är en människa. En människa har mänskliga rättigheter och har rätt att kräva ett visst mått av respekt. Det är viktigt att komma ihåg att det gäller alla barn och i alla situationer.

Barnkonventionen och idrottsrörelsen

Barnkonventionen kan verka oviktig för svenska förhållanden eftersom barn är lyckligt lottade här i jämförelse med länder där barn som tvingas vara soldater, där de svälter ihjäl, eller dör i Aids. Men barn far illa även i rika länder som Sverige och vi har ett stort ansvar att möjliggöra en trygg och lycklig uppväxttid för så många barn och ungdomar som möjligt. Ratificeringen av Barnkonventionen var ett steg i rätt riktning, men den måste spridas, appliceras och användas i alla miljöer där barn och ungdomar finns, det gäller i skolan, på fritiden, i trafiken och så vidare. Barns röster ska höras och höras (art 12-15), barn ska känna sig trygga och må bra (art 3, 19) och ha möjlighet att utvecklas och utbildas (art 28-29). Självklart har även barn skyldigheter, som att man ska vara en juste kompis och ta ansvar för sina handlingar. (Ska en människa kunna göra anspråk på rättigheter, måste personen respektera att alla andra har samma rättigheter.)

Idrotten är en viktig del i många ungas liv och det är där vi lägger vårt fokus. I Sverige finns det cirka 22 000 idrottsföreningar som ligger under Riksidrottsförbundet (RF)[5]. I dessa föreningar är 2 miljoner människor aktiva medlemmar, och många av dessa är barn och ungdomar (upp till 20 år). I stora idrotter som simning, fotboll, friidrott och ishockey är barn och ungdomar i majoriteten bland de aktiva.[6] Idrotten är alltså en stor arena för barn och ungdomar vilket i sin tur medför att Barnkonventionen borde vara en naturlig och central del av idrottsrörelsen eftersom merparten av dess medlemmar (alla upp till 18 år) faktiskt faller under den.

För drygt tio år sedan (1995) kom RF:s verksamhetsidé och policydokument "Idrotten vill". Dokumentet beskriver tydligt att RF på alla nivåer vill ha en verksamhet som utvecklar människor positivt såväl fysiskt och psykiskt som socialt och kulturellt. Några av de viktigaste punkterna om hur idrotten ska utformas är att alla som vill är välkomna och att man ska få delta i en trygg och kamratlig miljö.[7] Dokumentet delar in idrotten i olika områden med olika inriktningar där barn- och ungdomsidrott ingår. Med barnidrott avses idrott för barn upp till 12 års ålder, en idrott som ska ha fokus på lek och vara inriktad på barns generella progression. Tävlingen är en naturlig del av leken men den ska alltid ske efter barnens förutsättningar. Med ungdom åsyftas de mellan 13 till 20 år och idrotten kan vara bredd- eller elitinriktad men ska i båda fallen vara anpassade efter ungdomarnas förutsättningar och utveckling.[8] Lekfullhet och allsidig träning är något som även betonas under de första åren inom ungdomsidrotten.[9] "Idrotten vill" innehåller många goda visioner om hur idrotten borde se ut och många föreningar strävar säkert efter att uppnå dessa mål.

Flera av de punkter i "Idrotten vill" som berör barn och ungdomar stämmer väl med Barnkonventionen, såsom att man ska ta till vara ungdomars åsikter och synpunkter[10] (art 12-15), men Barnkonventionen i sig nämns inte en enda gång. Detta är i våra ögon en besvikelse med tanke på att dokumentet reviderades så sent som förra året och då borde vetenskapen om Barnkonventionen ha nått även RF. Kanske finns den med i bakhuvudet hos någon av deras anställda men det finns inget uttalat i RF:s dokument eller på deras hemsida. Vi anser att det är viktigt att RF mer aktivt och explicit tar till sig Barnkonventionens budskap inte minst på grund av de ökade kraven barn utsätts för av vuxna samt de kommersiella krafter som allt mer styr idrotten. Jakten på unga talanger som lockas att skriva på kontrakt för storklubbar runt om i världen strider mot Barnkonventionen och har av forskare liknats vid trafficking.[11] Detta kan mycket väl komma att ske även i Sverige. Andra kränkningar av Barnkonventionen sker redan i Sverige. Det förekommer tyvärr förolämpningar som att "du spelar som en fjolla" eller den nyligen sagda kommentaren "jag är så trött på den där jävla neger"[12]. Sådana tongångar tycks tillhöra idrottens natur, eftersom gemene man inte verkar reagera eller reflektera över detta. Sedan kan man fråga sig vems mål det är som uppnås när det till exempel ställs krav på att 9-åringar ska närvara vid varje träning för inte riskera att bli petade från laget? Är det barnens, föräldrarnas eller ledarnas behov som

tillfredsställs?

Barn och ungdomar mår allt sämre i takt med att samhällets krav ökar på dem. Det handlar om att man som barn eller ungdom ska prestera, vare sig om det handlar om skola, handboll, balett eller pianolektioner. Pressen, stressen och de ibland orealistiska kraven på dagens barn och ungdomar kommer inte bara från samhället och median utan även från idrottsledare och föräldrar. Vuxnas välvilja och stöd kan upplevas som krav och det är huvudsakligen prestationen som belönas, inte glädje eller initiativförmåga. I slutbetänkandet från Utredningen om ungdomars psykiska hälsa kan man läsa att huvudorsaken till varför ungdomar upplever stress är krav från bland annat föräldrar och skola.[13] Liknande krav kommer givetvis också från inom barn- och ungdomsidrotten.

För närvarande pågår en het debatt i media om hur vuxnas krav förstör de ungas hälsa samt hur barn och ungdomar aktiveras till utbrändhet. Det är allt vanligare att barns liv är lika inrutade som en vuxen persons. Helst ska barnens liv vara helt uppbundna i olika och flera organiserade aktiviteter på fritiden. Barn och ungdomar ska inte bara delta i aktiviteterna utan även prestera. Barnpsykologen Elisabeth Cleve har träffat på många ungdomar som mår psykiskt dåligt, dels för att de inte har hunnit utveckla sin självkänsla och dels för att allt bygger på prestationer.[14] ”Jag möter föräldrar som inte kan hålla tillbaka en besvikelse att deras barn inte lever upp till deras förväntningar. Självklart skadar det barnet”, säger Cleve.[15] Även idrottsforskaren Christian Augustsson berör problematiken inom idrotten. Han har intervjuat 600 aktiva barn där det framgår att många tycker att föräldrarna är för krävande. En oroväckande siffra som Augustsson presenterar är att vart femte barn känner negativ press från sina föräldrar, det skulle kunna innebära att runt 75 000 idrottande barn och ungdomar i Sverige upplever att deras föräldrar ger dem olustkänslor.[16] Detta går att jämföra med de forskningsresultat som Paulo David, expert i mänskliga rättigheter, presenterat. Han menar att tio procent av alla barn och ungdomar som utövar idrott riskerar att utsättas för någon form av kränkning i förhållande till barns rättigheter. Utöver detta befinner sig 20 procent i en riskzon där de riskerar att utsättas för missbruk, våld eller utnyttjande.[17] Det finns tyvärr även annat som är oroande inom idrotten, som gör att idrottsrörelsen inte är en optimal miljö att spendera sin fritid i. Det förekommer trakasserier, utslagning och diskriminering. Idrottens struktur och historia, där det bland annat tillåts att fördomar och manliga ideal får leva vidare, är ett hinder.

Två viktiga artiklar

För att återknyta till Barnkonventionen vill vi lyfta fram två artiklar som särskilt berör idrotten, artikel 12 och 31. Artikel 12 är viktig för dialogen mellan barn och vuxna – barn har rätt att bli lyssnade på och föra sin egen talan. Eftersom barn är beroende av vuxnas beslut måste vi vuxna i mötet med barnen ta ansvar för att de ges rätt till sin upplevelse. Vi kan aldrig fullt ut veta hur barnet upplever sin situation, men de kan förmedla det till oss. Vi kan inte heller begära att de ska förstå vårt perspektiv. Vi behöver därför som vuxna öva oss i att vara lyhörda för barns behov och vara goda lyssnare för att verkligen få ta del av deras perspektiv. Artikel 12 kan leda till missförståndet att barnet alltid ska få bestämma själv. Vi måste tala med barn, men vi måste ta vårt vuxenansvar när beslut ska fattas, utifrån vad som är bäst för barnet. Som vuxen är det därför viktigt att vi tar oss tid och visar oss nyfikna på deras berättelser. Unga människor har rätt att få uppleva och möta trygghet, kärlek och omsorg. Det ska också gälla idrotten. RF nämner i sina riktlinjer för barnidrott att barn och ungdomar ska vara delaktiga i utformningen av verksamheten och därmed vänja sig vid att ta ansvar för sig själva och andra. Idrottsrörelsen behöver nu gå från ord till handling och bryta den starka traditionen att vuxna sitter inne med alla svar och bär hela ansvaret för att verksamheten ska fungera. Alla ska våga vara sig själva och enligt Barnkonventionen ska alla kunna bli lyssnade på. Det handlar hela tiden om mänsklig gemenskap, det handlar om människovärde. Därför är det viktigt att prata om rättigheterna, sprida kunskap om dem och påpeka när något är fel utifrån Barnkonventionen, exempelvis när vuxna inte tar reda på och tar hänsyn till barns och ungdomarnas åsikter. Dialogen om vad rättigheterna representerar måste äga rum kontinuerligt, på alla nivåer.

Artikel 31 i Barnkonventionen understryker vikten av att barn ska ha rätt till lek, vila och fritid.[18] Frågan om idrottsrörelsen och samhället kan ställa sig är huruvida man lever upp till detta. Som vi tidigare nämnt har RF riktlinjer för hur barnidrotten och ungdomsidrotten ska bedrivas. Den ska vara lekfull, allsidig och bygga på flickors och pojkers egna behov.[19] Det är viktigt för barn att få leka men tyvärr kan verkligheten se helt annorlunda ut. Barn- och ungdomsidrotten men även den spontana leken på skolgården eller förskolan sker oftast på vuxnas villkor.[20] I artikeln *Barn och idrott i ljuset av FN:s barnkonvention* kan man läsa att det är vuxenidrotten som utgör normen och utifrån det har man anpassat barn- och ungdomsidrotten.[21] Inom barn- och ungdomsidrotten talas det om begrepp som

toppning, selektering och utslagning. Viljan att prestera, vinna och kontrollera sätter många gånger leken och glädjen i skymundan. Även rätten att få vila riskerar att prioriteras bort. Att försöka hitta vila mellan alla aktiviteter, skola, läxor, att hjälpa till hemma och träffa kompisar kan vara svårt. Barn och ungdomar som inte får tillräcklig vila och sömn kan bli mer mottagliga för psykisk och fysisk ohälsa vilket i sin tur kan leda till inlärningssvårigheter.[22] David hävdar att rätten till vila kan vara avgörande för unga idrottare som tränar på daglig basis.[23] Till sist ska rätten till fritid nämnas, fritid som dock kan upplevas som ett svårtdefinierat begrepp, när är det fritid och när är det fri tid? Barn ska ha utrymme för egen tid där de kan reflektera och bara vara, utan några speciella förpliktelser.

Avslutning

Idrottsrörelsen står för goda grunder som gemenskap, fostran, personlig utveckling, men barnperspektivet bör stärkas. Dels för att barn har rätt att vara trygga och välmående i alla miljöer, dels för att Sverige har ratificerat konventionen samt för att idrottsrörelsen själv betonar barn och ungdomars betydelse. Idrottsrörelsen borde vara ett föredöme för all annan fritidsverksamhet där barn och ungdomar finns. Deras vision är god, det gäller bara att förverkliga den med hjälp av Barnkonventionen.

Men hur ska det gå till? Ett steg i rätt riktning är att implementera Barnkonventionen i alla utbildningar för ledare som kommer i kontakt med barn och ungdomar. Kvalitetskontroller och ”socialt bokslut”[24] kan också förbättra och professionalisera barn- och ungdomsidrotten. Kunskapen om konventionen bör spridas genom hela idrottsrörelsen, så att alla blir medvetna om den och ser till att barn och ungdomars rättigheter blir tillgodosedda. Både BRIS och högskolornas idrottsvetenskapsutbildningar har personal som kan hjälpa till i detta arbete.

Idrotten har som sagt varit visat sig vara paradoxal, den kan nämligen både vara grym och god. I detta sammanhang kan Barnkonventionen ha stor betydelse då den uppmärksammar alla barns rättigheter, även i idrotten. Idrotten förgyller många barns vardag, men borde den inte göra det för alla?

Noter

- [1] BRIS hemsida: www.bris.se Tillgänglig 2006-10-16
- [2] Rädda Barnens hemsida: <http://www.rb.se/sv/Barnkonventionen/KortaVersionen/> Tillgänglig 2006-10-16
- [3] Regeringskansliets hemsida: <http://www.regeringen.se/sb/d/6255/a/59374> Tillgänglig 2006-03-01
- [4] Lindgren, Astrid & Strömstedt, Margareta (1997). *Astrids Klokbok*. Falun: Eriksson & Lindgren
- [5] Riksidrottsförbundet är en paraplyorganisation för hela den svenska idrottsrörelsen. Det innebär att RF:s främsta uppgift är att stötta medlemsförbunden och företräda idrottsrörelsen i kontakter med myndigheter, politiker, m.fl. För mer information se: <http://www.rf.se>
- [6] <http://www.rf.se/files/{0CCC26A1-ABDE-4F9E-8266-4BAABF62A7DE}.pdf> Tillgänglig 2006-10-16
- [7] Riksidrottsförbundet (2005) *Idrotten vill*, s. 4.
- [8] Ibid, ss. 11, 13.
- [9] Riksidrottsförbundets hemsida: <http://www.rf.se/t3.asp?p=13673> Tillgänglig 2006-10-16
- [10] Se Riksidrottsförbundet (2005) *Idrotten vill*, s. 14.
- [11] David, Paulo. (2005) *Human Rights in Youth Sport: A Critical Review of Children's Rights in Competitive Sports*. Routledge., Aftonbladets hemsida: <http://www.aftonbladet.se/vss/sport/story/0,2789,596286,00.html> Tillgänglig 2006-10-16
- [12] Aftonbladets hemsida: <http://www.aftonbladet.se/vss/sport/story/0,2789,909180,00.html> Tillgänglig 2006-10-16
- [13] *Ungdomar, stress och psykisk ohälsa: Analyser och förslag till åtgärder* SOU2006:77 <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/74/72/ff3f46fd.pdf>. Tillgänglig 2006-10-16
- [14] City. (2006) ”Barnen aktiveras – till utbrändhet” *Citytidningen* 28/9-06
- [15] City. (2006) ”Barnen aktiveras – till utbrändhet” *Citytidningen* 28/9-06
- [16] City. (2006) ”Rött kort till hårda idrottsföräldrar” *Citytidningen* 26/9-06
- [17] David, a. a. s. 7.
- [18] ”Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.” Regeringskansliet. (2004) *Mänskliga rättigheter, barnets rättigheter*. Edita Nordstedts Tryckeri. s. 48.
- [19] Riksidrottsförbundets hemsida: <http://www.rf.se/t3.asp?p=13632> Tillgänglig 2006-10-17
- [20] Hjorth, Marie-Louise (1996) *Children's thoughts about play. A study how children conceptualize play in preschool*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. s. 217

[21] Carlsson, Bo & Fransson, Kristin. (2005) ”Barn och idrott i ljuset av FN: s barnkonvention”. *Svensk idrottsforskning nr 3*. s. 2.

[22] David, a. a. s. 61.

[23] ibid. s. 62.

[24] Thiborg, Jesper (2005). *Socialt bokslut: Hässleholms IF*. Hässleholm: Offset

Copyright © Michel Devillaz, Kristin Fransson & Isabella Grujoska 2006